

II. Meşrutiyet Döneminde İstanbul'da Fuhuş ve Zührevi Hastalıklarla Mücadele

Metin Ayışığı*

Giriş

Savaşların, devletleri ve toplumları ekonomik ve sosyal yönlerden derinden etkilediği bir gerçektir. Ekonomik açıdan güçlü olan devletler bu etkiyi kısa vadede ve az zararlarla atlatabilirlerse de yeterli bir ekonomik gücü olmayan devletlerde savaşın izleri derin olmuştur. Dolayısıyla pahalılıklar, karaborsa, kıtlıklar, iç kargaşa ve sosyal çöküntüler birbirini izlemiştir.

Ekonomik sıkıntılar, büyük göç hareketleri, savaşlar, doğal afetler zaman zaman toplumları ahlaki ve sosyal bunalımlarla karşı karşıya bırakmıştır.

Özellikle Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecine girdiği dönemlerde sosyal ekonomik ve ahlaki çözümler ortaya çıkmış ve bu tür felaketlerin en büyük mağdurları her zaman çocuklar ve kadınlar olmuştur.

Bu nedenle devlet, uzun süren savaşlar ve iç karışıklıklar nedeniyle toplumda ekonomik sorunlar kadar toplumsal ahlaksızlıklarla da uğraşmak zorunda kalmıştır. Ekonomik sıkıntılardan dolayı kadınların ve çocukların zor durumda kalması onları çalışma hayatına yöneltmiştir. Bulabildikleri en iyi iş ise hizmetçilik, el işleri ve çamaşırcılıktı. Hayata tutunabilmek, geçimlerini sağlamak isteyen kadınlar özellikle bekâr erkeklerin çamaşırlarını yıkamak için açtıkları mekânlarda çalışıyorlardı. Ancak kolay yoldan para kazanmak isteyen bazı kadınlar ve kader kurbanları zaman içinde fuhuşa sürüklenmişlerdir.

Her dönemde olduğu gibi eğlence sektöründe de kadınlar yer almaktaydı. Bu alan sadece dans ve müziği kapsamakla yetinmeyip fuhuşu da bünyesinde barındırıyordu. Osmanlı'da eğlence sektöründe çalışan kadınlar, dans ve müzik eşliğinde, daha çok çengi diye anılan çingene ve bazen Yahudi kadınlar cümbüş yaparak evlerde, şehir dışında kurulan çadırlarda, hanlarda eğlence hizmeti veriyorlardı.¹

* Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Van/TÜRKİYE, kalemer_33@hotmail.com ORCID: 0000-0002-4480-8971

1 Emine Dingec, "Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları", *History Studies*, Vol. 2/1, 2010, s. 22.

Dans ve eğlence hayatı beraberinde fuhuşu da tetikliyordu. Bu durum devlet ve toplum tarafından elbette hoş karşılanmamıştır. İslam hukukunda zina, kadın ve erkeklerin evlilik dışı ilişkiye girmeleri aile ve toplum yapısını tehdit etmesi bakımından yasaklanmıştır.² Buna rağmen fuhuşu meslek edinen kadınlar bulunmaktaydı. Ayrıca kadınları ücret karşılığında erkeklere satarak para kazananlar da vardı.³

Osmanlıda Fuhuş

İslam dinine göre, kadınlar ve erkeklerin evlilik dışı ilişkiye girmeleri yasaklanmıştır. İslam hukukunda gayr-i meşru olarak ilişkiye giren kişilerden erkeğe zani, kadına zaniye ve bu tür filleri işleyenlere de zinakar denmektedir.⁴ Aile ve toplumsal hayatı tehdit eden zina tüm İslam toplumlarında ve devletlerinde şiddetle tepki görüp yasaklanmıştır. İslam hukukuna göre bir kadın ile bir erkeğin zina yaptığının hukuken sabit olabilmesi için bu fiili gören en az dört kişinin mahkeme önünde olayı gördüklerine şahadet etmeleri ve söz konusu kişilerin de bunu kabul etmeleri gerekmektedir.⁵ Mahkeme önünde suçu sabit görülen failler recm yani taşlanarak ölümle cezalandırılırdı.⁶

Osmanlı toplumu da zina eden kadın ve erkeğe farklı yaklaşımlar sergilemiştir. Zinayı yapan ve yol açan sadece kadın olarak kabul edildiğinden kadına fahişe denilirken erkeğe hiçbir sıfat yakıştırılmamıştır. Zina eden kadınlar toplumdan dışlanırken erkeklere hiçbir muamele yapılmıştır.

Osmanlı yöneticileri İstanbul'da fuhuşun önüne geçmek amacıyla çok çaba sarf ediyorlardı. Bu konuda oldukça hassas olmalarının bir nedeni de İslam devleti olmaları ve toplumsal ahlaki değerlere sıkı sıkıya bağlı olmaları idi. İstanbul Osmanlı'nın başkenti olduğundan insan yoğunluğunun da en çok olduğu şehir konumundaydı. Şehirde fuhuş yasak olduğu halde bunu yapan kadınlar mevcuttu. İstanbul'da yerel yöneticiler kendilerine gelen ihbarlarla bu tür suçlara iştirak edenleri tutukluyordu.⁷ Fuhuş nedeniyle tutuklananlara Osmanlı yönetiminin

2 Dingeeç, agm., s. 22.

3 Osman Köse; "XVII Yüzyıl Sonları Rus ve Avusturya Savaşları Esnasında Osmanlı Devletinde Bir Uygulama: İstanbul'da İçki ve Fuhuş Yasağı", *Turkish Studies*, Vol. 2 /1, Winter 2007, s. 108

4 Köse, agm., s. 105.

5 Köse, agm., s. 105.

6 İsmail Acar, "Osmanlı Kanunnameleri ve İslam Ceza Hukuku", *D. E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. XIII-XIV, 2001, s. 63.

7 Köse, agm., s. 107.

verdiği ceza İstanbul dışına sürgündü. Kıbrıs, bu bakımdan fuhuş yapanların “islah-ı nefis” için sürgün edildikleri yerlerden biriydi.⁸

Fuhuş yapan kadınlar toplum içinde yaşayıp aynı zamanda gündelik yaşamlarını sürdüren kişilerdi. Fuhuşa karışan erkekler toplumun her kesiminden oluyordu. Mesela Rodos'ta fuhuş yapan polislerin görevlerinden ihraç ile sürgün edilip başka bir vilayete gönderilmelerinin istenmesi⁹ fuhuşun toplumun her kesiminden yapıldığına ilginç bir örnektir¹⁰.

İslami geleneklere sıkı sıkıya bağlı olan Osmanlı toplumunda mahallelerde toplum ahlakını bozacak herhangi bir olaya müsaade edilmezdi. Fuhuş yaptığı tespit edilen evler yöneticilere şikâyet edilirdi. Tophane Kışlası'nın arka taraflarındaki yangın mahallerinde kaçak fuhuş için barakalar inşa edilmişti. Fakat buralarda açıkça fuhuş yapılırca halk şikâyetçi olmuş ve İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi araştırma başlatmıştır. Araştırma sonunda sarı imam lakaplı Zeynel Abidin adındaki bir şahsın o bölgede fuhuş yapılmasını sağladığı anlaşılınca, fuhuşla meşgul olanlar dağıtılmış, Zeynel Abidin de gözaltına alınmıştır.¹¹

İstanbul, başkent olmasından dolayı ülkenin her kesiminden insanların çalışmak veya başka işler için akın ettikleri bir yerdi. Bu nedenle şehrin çeşitli yerlerinde bekâr odaları bulunuyordu. Bekâr odalarının en çok bulunduğu yer ise Üsküdar'dı.¹² Üsküdar iskelesine yakın yerlerde olan bu odalarda genelde kalyoncular kalıyordu. Kalyoncuların ve buralarda kalan diğer kişilerin odalara kadın aldıkları ve eğlendikleri yönünde ihbarlar yapılıyordu. Bazen de tebdili kıyafetle baskınlar yapılarak kontroller yapılıyordu. Baskın veya ihbarı yapılan evlerde ve odalarda fuhuş yaptığı kanaat getirilen kadınlar hapse, kalyoncular da kalyoncu kışlasına gönderilmekteydi¹³

Osmanlı fuhuş âleminde yapılmış ortak araştırmalar sonucunda gayrimüslimlerin bu âlemin ön sıralarında yer aldığı görülmektedir. 1830 ve 1839 yılları arasında Yahudiler hem “beyaz köle ticaretinde” aşikâr bir şekilde etkindiler hem de bu etkinlik coğrafi olarak çok geniş bir alana yayılmıştır. Batı'dan Doğu'ya veya

8 Köse, agm., s. 107.

9 BOA, ZB., 62/1.

10 Köse, agm., s. 108.

11 BOA, DH. KMS. , 60-2/4 Dahiliye Nezaretinin 25 Nisan 1911 tarihli yazısı.

12 Mehmet Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Ankara 1998, s. 254.

13 Köse, agm., s. 112.

Doğu'dan Batı'ya seyahat edenler için bir transit geçiş veya geçici duraklama limanı olan İstanbul, fuhuş ticareti açısından dönemin önde gelen merkezlerinden biriydi.¹⁴

Gerek Galata limanında ve gerekse Haydarpaşa'da İstanbul'a ilk kez gelen yabancılarla temasta bulunan ve rehberlik hizmetlerini teklif eden yerel girişimci ve esnafın bir kısmı para için her şeyi yapmaya hazır kişilerdi. Bunların birçoğu da genelevlerle ticari ilişkiler içindeydi. Bu nedenle İstanbul'da fuhuşun yaygınlaşmasında İstanbul'u ziyaret eden yabancılarla rehberlik ve tercümanlık hizmetleri sunanların kayda değer katkısı vardı. İstanbul'daki umumhanelerin Galata'da yoğunlaşmalarının nedeni de aşikârdı: Galata limana yakındı¹⁵.

İstanbul'da fuhuş faaliyetinin esas itibarıyla yabancı uyruklu Yahudiler tarafından yaygın bir şekilde icra edilmesi Yahudi cemaatini de etkileyecekti. İstanbul Yahudi cemaati Osmanlı topraklarında doğmuş hiçbir Yahudi genç kız veya kadının fuhuş ve genelev patronluğu yapmamasıyla övünüyordu.¹⁶ Ancak Balkan Savaşı'nın beraberinde getirdiği sefalet ve perişanlık sonucunda İstanbullu Yahudi ailelerin birçoğu geçimini sağlayamaz hale gelmişti. Yabancı fahişelerin ne kadar kolaylıkla para kazandıklarını gören İstanbullu Yahudi kadınlar da geçim sıkıntısı nedeniyle fahişeliğe başlamışlardı.¹⁷

İstanbul'un fuhuş dünyasında Yahudilerin önemli bir yere sahip olmaları, fuhuşun sadece Yahudilerin tekelinde bir faaliyet olduğu izlenimini uyandırıyor, bu da İstanbul Yahudi burjuvazisini son derece rahatsız ediyordu. Bu durumun yarattığı bir diğer ilginç gelişme Yahudi âleminde *Aşkenaz* ve *Sefaradlar* arasında yaşanan gerginlik ve gerilimdi. Fuhuş nedeniyle *Sefarad* Yahudiler fuhuş alanında faal olan *Aşkenaz* soydaşlarına küçümseyici ve alaycı bir şekilde bakmaya başlamışlardı. Bunun en bariz kanıtı *Sefaradlar*ın "milli dili" olan Ladino'da, aslında "lehlî kadın" anlamına gelen "lehlîa" kelimesine aşağılayıcı bir anlam yüklenerek "kötü hayat kadını" anlamında kullanılmasıydı. Savaşların ortaya çıkardığı mülteciler sorunuyla gelişip serpilen ve İstanbullu Yahudileri son derece rahatsız eden Yahudi fuhuş

14 Rifat N. Bali, "Yirminci Yüzyılın Başlarında İstanbul'un Fuhuş Âleminde Yahudilerin Yeri", <http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/mahrem3.pdf> erişim tarihi: 27.07.2011, s. 1.

15 Bali, agm., s. 2.

16 Bali, agm., s. 15.

17 Bali, agm., s. 15.

tacirleri ve onların işlettikleri genelevler meselesi 1930 yılında sona erecek, bu tarihten itibaren İstanbul'un fuhuş âleminde artık Yahudilere rastlanmayacaktır¹⁸

Umumhaneler ve Hayat Kadınları ile İlgili İlk Ayrıntılı Yasal Düzenleme

II. Meşrutiyet döneminde, İstanbul Belediye Teşkilatı hakkındaki 30 Aralık 1910 tarihli “Kanun-u Muvakkatın” 6. maddesi ile İstanbul belediyesi zabıtasına ait vazifeler polise devredildi. Böylece umumhaneler ile ilgili ilk ayrıntılı mevzuat olan “Emraz-ı Zühreviyenin Men-i Sirayeti Hakkında Nizamname” 18 Ekim 1915 tarihinde yayınlandı. Talimatname içerik itibarıyla iki konuyu düzenliyordu. Birincisi umumhaneler ve fahişeler hakkında uygulanacak yasal prosedür idi. İkincisi ise zührevi hastalıkların yayılmasına mâni olmak üzere özel bir teşkilat kurulması ve bu teşkilatın İstanbul'da polis genel müdürlüğüne taşrada ise mahalli mülki makamlara bağlanmasıydı.¹⁹

Fuhuşun en yaygın olduğu başkent İstanbul'da etkin önlemler alınmıştır. Beyoğlu, Galata, Üsküdar ve Kadıköy'de 1920 yılına kadar 173 genel ev açılmış, kayıtlı mekânların dışında fuhuş yapıldığı belirlenen özel ev, kapatma evleri ve oteller kapatılmaya çalışılmış veya yıktırılmış, polisiye önlemler artırılmıştır.²⁰ 1921 yılı sonunda hükümet yetkililerin, fevkalade siyasi temsilcilerin ve İstanbul'daki bütün büyükelçilerin girişimiyle Amerikalı Madam İlyaska ve Madam Elizabeth Hantington'un başkanlığında “Men-i Fuhuş Cemiyeti” kurulmuştur. Cemiyet, etkinlikleri özellikle Beyoğlu bölgesinde yoğunlaştıracak, genç kızları ve kadınları fuhuştan uzaklaştırmaya çalışacak, ihtiyaç ve yoksulluk nedeniyle fuhuşa yönelen kadınları kuracağı ıslahhanelere sevk edecek ve fuhuşhaneleri kapatmaya çalışacaktır.²¹

Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesinin (Sağlık Genel Müdürlüğü) 1919 yılında İstanbul'daki frengi mütehassıslarına hazırlattığı bir rapora göre fuhuşa yönelimin iki nedeni bulunmaktadır. Bunların biri ekonomik sıkıntı diğeri keyf, arzu veya alınan eğitimidir. Savaşlardan sonra yetim çocuklarıyla dul kalan kadınların kendilerini ve çocuklarını geçindirebilmeleri amacıyla namuslarını satmaları fuhuşun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Frengiye karşı alınabilecek önlemlere

18 Bali, agm., s. 28.

19 Aydın Yetkin, “II. Meşrutiyet Döneminde Toplumsal Ahlak Bunalım: Fuhuş Meselesi”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırma Dergisi*, S. 6, 2011, s. 34-35.

20 Temel, “İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu”, s. 254-255.

21 Temel, *age.*, s. 268-269.

de değinen rapor doğrultusunda fuhuşla mücadele için yeni idari düzenlemeler yapılmış, polis müdüriyetinin etkinliği artırılmıştır.²²

Ülke içinde önlemler alınırken uluslararası önlemlere de devlet ilgi duymaya başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarında itibaren yoğunlaşan uluslararası göç trafiğinin ve I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle uluslararası beyaz kadın ve çocuk ticaretinde büyük artışlar gözlenince uluslararası düzeyde önlemler alma gereği duyulmuştur. Bu amaçla birincisi 18 Mayıs 1904 ikincisi 4 Mayıs 1910 üçüncüsü de 30 Haziran-5 Temmuz 1921 tarihleri arasında milletler cemiyeti öncülüğünde olmak üzere üç uluslararası konferans düzenlenmiştir.²³ İlk iki konferansta kadınları fuhuşa sürükleyen veya işgal edenlerin, kız veya erkek çocuk ticaretiyle uğraşanların ortaya çıkarılarak yargılanmaları gerektiği üzerinde durulmuştur. 4 Mayıs 1910 tarihindeki Paris konferansında katılımcı devletler edebe aykırı yayınlarında yasaklanmasını kararlaştırmışlardır²⁴. Osmanlı hükümeti 23 Mayıs 1922 tarihinde almış olduğu kararla 1904, 1910 ve 1921 tarihli konferanslarda alınan kararlara ve sözleşmelere kayıtsız şartsız katılma kararı almıştır.²⁵

Umumhaneler ile İlgili Mevzuat ve Umumhanelerin Durumu

Talimatnameye göre fuhuş mahalleri umumhane, pansiyon ve buluşma yerleri olmak üzere üçe ayrılmıştı. İstanbul'da Suriçi, Beyoğlu ve Üsküdar bölgelerinde Emniyet Genel Müdürlüğü, taşrada ise mahalli en büyük polis amirliği tarafından ayrılan bölgelerden başka yerlerde umumhane açılması yasaktı. Yasaklanan mahallerde mevcut olan "umumhanelerin" de polisçe tayin edilecek sürenin bitmesinden sonra kapatılması gerekiyordu. Belirlenen bölgelerin dışında açılan umumhaneler derhal kapatılacaktı. Umumhaneler için tahsis edilen mntukalar İstanbul'da şehremanetine ve taşralarda belediyelere bildirilecekti²⁶.

Birinci sınıf umumhaneler ve pansiyonlar müşterilerin ve hayat kadınlarının dinlenebilmeleri için bir salon, bir muayenehane odası ve birkaç tane banyo bulunması gerekiyordu. İkinci sınıf umumhanelerde hayat kadınlarının hanede muayene edildiği takdirde, bir muayenehane odası ve en az bir banyo bulundurulması gerekiyordu²⁷

22 Temel, *age.*, s. 260-261.

23 Mehmet Temel, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Fuhuş ve Frengi ile Mücadele", s. 170.

24 Temel, *agm.*, s. 171.

25 Temel, *agm.*, s. 171.

26 Yetkin, "*II. Meşrutiyet Döneminde Toplumsal Ahlak Bunalım: Fuhuş Meselesi*", s. 35.

27 Yetkin, *agm.*, s. 35.

Umumhane olarak kabul edilen pansiyonları namuslu ailelerin oturdukları hanenin yanında veya karşısında açılmazdı. Ancak müracaat edilmesi halinde, polisçe idari düzene mahzuru olamayan otel gibi umumi müesseselerin arasında bulundurulmasına dikkat edilecek, aksi takdirde derhal kapatılacaktı. Pansiyonlara dışarıdan geçici olarak fuhuş yapmak üzere kadın getirilemez ve kabul edilemezdi.²⁸

Umumhane sahibi hayat kadınlarıyla hizmetçilerden her birinin isim, şöhet, yaş, memleket, tabiiyetlerini ve daha önce nerelerde bulduklarını tespit etmek ve nizamnamesine uygun olarak bir beyanname doldurmak zorundaydı. İlgili belgeyi imzaladıktan sonra ikişer tane fotoğraflarıyla birlikte bu kimselerin umumhaneye kabulünden itibaren 24 saat zarfında umumhanenin tabi olduğu polis dairesine vermesi gerekiyordu. Buna ek olarak nüfus kâğıdı ve pasaportlarını da teslim ederek karşılığında makbuz ve hüviyetlerine yapıştirılmak üzere bir tane fotoğraf alacaktı. Diğer evrak gerek duyulduğu zaman polis dairesine verilmek üzere saklanırdı.²⁹

Umumhane ve pansiyonlarda çalgı çalınabilir, ancak gece yarısından sonra dışarıdan gürültü işitilirse veya halkın huzurunu ve rahatını kaçırarak şekilde gürültü ve şamata olursa çalgı çalmak polisçe men edilecekti.

Fuhuşu bir meslek olarak icra eden kadınların kayıt altına alınması ve herhangi bir zührevi hastalık taşıyıp taşımadıklarının tespit edilmesi gerekiyordu. Umumhane, pansiyon ve buluşma yerlerinde çalışan kadınlar, çalıştıkları evlerin tâbi olduğu sınıfa göre üç, dört veya beş günde bir muayene olmak zorundaydı. Muayene olan kadının sağlıklı oldu veya herhangi bir zührevi hastalıktan dolayı tedavi altına alınmış olan kadınların tamamen iyileştiklerine dair hüviyet cüzdanlarında işaret olmadıkça umumhane, pansiyon ve buluşma yerlerinde çalışmaları yasaktı. Hasta kadınların müşteriye çıkmalarına müsaade eden umumhane sahipleri hakkında Ceza Kanunu'nun 99. Maddesi ve 3. Zeyli uyarınca kanuni takibata başlatılacak ve mahkeme sonuna kadar umumhane ve pansiyonlar kapatılacaktı.³⁰

Umumhane ve buluşma yerlerinin bir tek kapısının olması gerekiyordu. Umumhane ve hayat kadınlarının hiçbir zaman kapı ve pencerelerde oturmamaları ve müşteri çekmek için gelene geçene laf atmamaları gerekiyordu. Umumhanelerin sokağa bakan pencerelerinin alt tarafına parmaklık konulması lazımdı.

28 Yetkin, agm., s. 36.

29 Yetkin, agm., s. 36-37.

30 Yetkin, agm., s. 38.

Umumhanelerin Semtlerine ve Sahiplerinin Uyruklarına Göre Dağılımı

İstanbul'daki genelevler genellikle Şişhane Karakolu Caddesi, Kışla arkası, Papaz köprüsü, Humbaracı yokuşu, Balık pazarı, Derviş sokağı, Timoni sokağı, Laleli çeşme, Küçük Balık pazarı, Tarlabası, Kuledibi, Yüksek kaldırım, Kasımpaşa, Galata, Aksaray, Çivizade, Sena yokuşu, Salkım Söğüd, Çukurbostan, Kalyoncu Kolluğu gibi yerler umumhanelerin yoğun olduğu yerlerdi.³¹

Umumhanelerin her biri sahibinin ismiyle anılırdı; Acemin Hanesi, Mumcu Ahmet Hanesi, Alaycı Kadrinin Hanesi, Keseci Hürmüzün Hanesi, Kaymak Tabağının Hanesi, Langa Fatmanın Hanesi, Dönme Ahmedin Hanesi, Gül İpekin Hanesi, Arnavut Samiyenin Hanesi, Kör Eminenin Hanesi en çok bilinen umumhanelerdi.³²

	Abanoz Sokağı	Ziba Mahallesi	Galata	Üsküdar	Kadıköy	Toplam
Sahibi Rum	37	13	28	10	1	79
Sahibi Ermeni	19	10	6	-	-	35
Sahibi Yahudi	3	-	42	-	-	45
Sahibi Macar	-	-	1	-	-	1
Sahibi Mısır	-	-	-	-	1	1
Sahibi Zenci	-	-	-	2	-	2
Sahibi Boşnak	-	-	-	1	-	1
Sahibi Türk	-	-	-	7	4	11
Evlerin Sayısı	59	23	77	10	6	175

Abanoz semti içinde Abanoz, küçük kasıcı, Kilit, Lale, Fıçısı ve Karnavula sokakları yer almaktaydı. Ziba, Küçük Ziba, Paşa Bakkal ve Ananik sokakları bu tür evlerin bulunduğu yerlerdi. Galata Mahallesi, Zürafa, Beyzade, Şerbethane, Karaoğlan, Badem, Şeftali, Oğluk, Bülbül sokakları kapsamaktaydı. Üsküdar'daki bütün evler Bülbül Deresindeydi. Kadıköy bölgesinde Rıza Paşa'da dört, yel değirmeni ve Kadıköy-Moda'da birer umumhane bulunmaktaydı.³³

31 Vahdettin Engin, *Genelevden Korkma Fuhuşun Gizlisinden Kork*, History Studies, Vol. 2/1 ,2010, s. 1-2.

32 Yetkin, agm., s. 38.

33 Yetkin, agm., s. 39.

II. Meşrutiyet Döneminde İstanbul'da Fuhuş ve Zührevi Hastalıklarla Mücadele

1083

II. Meşrutiyet'in ilanından beri umumhanelerin bir araya toplanması düşünülmüştür. Bu sorun ancak cumhuriyetin ilan edilmesiyle çözülebilmiştir. Yıllardır çözülemeyen umumhanelerin bir araya toplanması meselesinin üzerine gidildi. Dağınık halde bulunan umumhaneler Galata köprüsü tarafında toplandı Kadıköy ve Üsküdar'daki umumhaneler tamamen kapatıldı. Feridiye'de Müslüman hayat kadınlarının çalıştıkları bir umumhane mahallesi kuruldu. Beyoğlu'nun umumhane dolu sokakları fuhuşhanelerden temizlenerek Abanoz ve havalisine toplandı. 1920'li yılların sonlarına gelindiğinde İstanbul'da kayıtlı 110 tane umumhane vardı. Bunların 52'si Beyoğlu mntıkasında 58'i ise çoğunluk Hıristiyanlara ait olmak üzere Galata mntıkasında bulunuyordu³⁴.

Beyoğlu ve Galata'da ziyaret edilen 159 genelevde faaliyet gösteren fahişelerin milliyetlerine göre dağılımı şöyleydi:

	Abanoz Sokağı	Ziba Mahallesi	Galata	Toplam	Yüzde
Rum	147	52	187	386	58
Ermeni	49	13	29	91	13.7
Yahudi	12	2	111	125	18.8
Rus	1	-	42	43	6.4
İtalyan	3	1	1	5	
Bulgar	1	1	1	3	
Polonyalı	1	-	-	1	
Romen	-	-	4	4	
Alman	-	-	5	5	
Fransız	-	-	1	1	
Toplam	214	69	381	664	

Vesikalı fahişelerin mezhep ve tabiiyetleri ile ilgili dağılım şöyleydi:

Müslim (Osmanlı)	774	Fransız	5
Rum (Osmanlı)	691	Sırp	3
Ermeni (Osmanlı)	194	Bulgar	5
Musevi (Osmanlı)	124	Alman	3
Rus	171	Polonya	2

34 Yetkin, agm., s. 39.

Yunan	90	Arap	2
Avusturya	23	Yugoslavya	1
Romanya	23	Amerika	1
İtalya	12	İran	?
Toplam	212 ³⁵		

Fuhuş ile Uluslararası Mücadelede Osmanlı Devleti

Kadın satıcıları gerek İstanbul'dan transit geçen gerekse Osmanlı tebaasından olan genç kızları kandırarak veya zorla fuhuş bataklığına çekerek sermaye yapmaya çalışıyorlardı. Hatta emanetçi sıfatıyla dolaşan ve kızları hizmetçilik yapmaları için İskenderiye'ye oradan da Avrupa'ya götürüp fuhuş yaptırdıkları anlaşılıyordu.³⁶ Yurtdışından özellikle de Doğu Avrupa ülkelerinden getirdikleri kızları İstanbul'daki umumhanelerde pazarlıyorlardı.³⁷

Ne yazık ki zengin kişilerle evlilik vaadiyle kandırılan bazı Müslüman kızların İstanbul'dan Mısır'a götürülüp Kahire, Portsaid ve İskenderiye'deki umumhanelere satılmasının engellenmesi konusunda Osmanlı Hükümeti harekete geçmiş ve gerekli tedbirleri almaya başlamıştı³⁸. Bu anlamda İstanbul'da kadın ve kızları kandırıp fuhuş sektöründe kullanmak için Mısır'a gönderen şahıslar hakkında gerekli takibata başlanmış, hak ettikleri kanuni cezanın verilmesi için gerekli emirler de verilmişti³⁹.

Bu arada kadın ticareti veya fuhuş meselesinden dolayı İstanbul dışına çıkarılan kişiler ancak Dahiliye Nezareti'nden izin almak şartıyla geri dönebileceklerdi⁴⁰. Bu kişiler gönderildikleri yerlerden İstanbul haricinde bir mahale gidebilecekler ancak İstanbul'a gelmeleri için izin almaları şartı aranacaktı⁴¹.

1915 yılının ocak ve şubat aylarında İstanbul Polis Müdürü Osman Bedri Beyin istihbari faaliyetleri neticesinde çeşitli meslek grubuna mensup 168 kadın taciri

35 Yetkin, agm., s. 42.

36 BOA, DH. MKT., 831/45.

37 Yetkin, agm., s. 44.

38 BOA, ZB., 603/84, 27 Ekim 1907 tarihli yazı.

39 BOA, DH.EUM.ADL., D. 20/16, 10 Haziran 1911 tarihli yazı.

40 BOA, DH.UMVM., 124/79, 3 Şubat 1917 tarihli yazı.

41 BOA, DH.EUM.ADL., 48/9, 13 Şubat 1917 tarihli yazı.

tutuklanarak ya sınır dışı edilmiş ya da Osmanlı toprakları dâhilinde sürgüne gönderilmiştir. Haklarında takibat yapılan 168 kişiden 162'si sınır dışı edilirken 4 kişi Sivas'a 1 kişide Kayseri'ye sürgüne gönderilmiştir. 1 kişi ise serbest bırakılmıştır. Fakat ahlak dışı yollardan para kazanmaya alışan bu gibi kimselerin tekrar İstanbul'a gelmeye çalışacakları aşikârdır.

Sınırdışı edilen fuhuş tacirlerinin hangi meslek dallarına ait oldukları incelendiğinde yirmisinin erkek terzi olması son derece ilginçti. Bu da bir tarihçinin 1900'lü yıllarda kadın terzilerin durumu ile ilgili bir araştırmasında yer alan "bazı terzihaneler işi daha da ileri götürerek fuhuşa da dökmüşlerdi" tespitinin *Aşkenaz* erkek terzileri için de geçerli olduğunu göstermekteydi. Sınırdışı edilen 168 fuhuş tacirlerinin hangi meslek dallarına ait oldukları incelendiğinde yirmisinin erkek terzi olması son derece ilginçti. Bu da bir tarihçinin 1900'lü yıllarda kadın terzilerin durumu ile ilgili bir araştırmasında yer alan "bazı terzihaneler işi daha da ileri götürerek fuhuşa da dökmüşlerdi" tespitinin *Aşkenaz* erkek terzileri için de geçerli olduğunu göstermekteydi⁴².

II. Meşrutiyet Döneminde Fuhuş ile Mücadele

Osmanlı Devleti'nde fuhuş özellikle savaş dönemlerinde yaşanan ekonomik nedenlerden dolayı her dönemde var olmuştur. Kırım savaşından sonra İstanbul'a pek çok savaş esiri nakledildi ve bunlar yerleştirildikleri yerlerde umumhaneler açıp işletmeye başladılar. Bu nedenle 19. yüzyılın ikinci yarısında umumhanelerde ve dolayısıyla hayat kadınlarının sayılarında artış oldu. Özellikle İstanbul'da Suriçi, Beyoğlu ve Üsküdar'da pek çok umumhaneler bulunuyordu.⁴³ Bu umumhaneler ikiye ayrılmaktaydı. Gayrimüslimlere ait olanlar ve Müslümanlara ait olanlar. Umumhanelerde çalışan kadınların milliyetleri ve dinleri farklıydı.⁴⁴ Osmanlı, Leh, Rus, Rumen, Fransız, İtalyan, Yahudi ve Yunan pek çok yabancı uyruklu kadın vardı.

Nitekim II. Abdülhamid devrinde genç mekteplilerin Beyoğlu ve Galata taraflarında gezip dolaşmaları, kadınların faytona binmesi, hatta babaları, kardeşleri ve kocalarıyla bile olsa arabaya binmelerini yasaklamış, kadınların sokaklarda açık saçık dolaştıklarını söyleyerek örtünmeleri konusunda titiz davranmaları istemiş, ilgili yasağa uymayanlar hakkında zabıta memurlarınca işlem yapılacağını

42 Bali, agm., s. 28.

43 Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, s. 254.

44 Mehmet Temel, agm., s. 254-255.

bildirilmişti. Ancak Galata ve Beyoğlu taraflarında kumarhanelerin, gazinoların, balozların⁴⁵ ve içleri yerli ve yabancı hayat kadınları ile dolu umumhanelerin sayıları gün geçtikçe artmıştır. Nitekim 1900'lü yılların başlarında Galata ve çevresinde 100 civarında umumhane mevcuttu⁴⁶

Ardı ardına yaşanan askeri hezimetler neticesinde zaten iyi durumda olmayan ekonomi iyice zayıfladı. Bu durum gün geçtikçe fakirliği, işsizliği ve sefaleti arttırdı. Bu durum 1914'ten sonra da baş gösteren alkol kullanımı, kumar, eğlence düşkünlüğü, fuhuş ve hatta kokain kullananlarla, hatta sokaklar dilenen insanlarla dolup taşıdı.⁴⁷

Fuhuş Karşısında Artan Şikâyetler

Fuhuşa aracılık eden ve fuhuş yapanlardan rahatsızlık duyan halk, yetkililerden “umumhane” haline getirilen evler için tedbir alınmasını istiyordu. Zira Mahalle aralarında bile fuhuş yapan mekânlar vardı. Bu durum hem asayiş hem de sağlık açısından son derece mahzurlu idi. Bunun önüne geçmek için alınacak karşı cezai yaptırımlar gündeme gelmişti. Bunlar arasında hapis ve benzeri cezalar vardı⁴⁸. Hatta mahalle aralarında bulunan umumhanelerin fark edilmesi için kapılarına kırmızı fener konması gündeme gelmiş ancak bunu uygun olmayacağı anlaşıldığından vazgeçilmişti⁴⁹.

Halkın artan şikâyetlerine birkaç örnek vermek isteriz. Bir ara İstanbul'da Tophane Kışlası'nın arka taraflarındaki yangın mahallerinde kaçak fuhuş için barakalar inşa edilmişti. Ancak buralarda güpe gündüz fuhuş yapılması üzerine halk şikâyetçi olmuş ve İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyye'si araştırma başlatmıştır. Araştırma sonunda “Sarı İmam” lakaplı Zeynel Abidin adındaki bir şahsın o bölgede fuhuş yapılmasını sağladığı anlaşıncı, fuhuşla meşgul olanlar dağıtılmıştır.⁵⁰

Temmuz 1910 tarihli bir dilekçede ise “Beyoğlu'nda Karye Tepe'de, Feredet sokağında 13 numaralı haneyi Sarkis Agoti adlı kadın, epeydir umumhane olarak işletmekte ve gece-gündüz giren çıkarnın haddi hesabı yoktu. Bu sokakta oturanlar

45 Gemicilere yönelik içkili, danslı mekanlar.

46 Yetkin, agm., s. 28.

47 Yetkin, agm., s. 28.

48 BOA, DH.EUM.THR., 58/48.

49 BOA, DH.EUM.THR., 99/18.

50 BOA., DH. KMS. , 602/4.

vermiş oldukları şikâyet dilekçelerinde “namuslu aile sahipleri” olarak herkesin yetişmiş ve yetişmek üzere olan kız ve erkek evlatlar bulunduğunu böyle namuslu ailelerin arasında uygunsuz mekânların burada kalmasını katiyen mümkün olmadığını ve bu durumun İslam nazarında da hoş karşılanmadığı gerçeğinin halk ve mutasarrıflıkça bilinen bir gerçek olduğu hatırlatılıyordu.” Ayrıca söz konusu şahsın evinde vakitli vakitsiz gürültü, şamata yapılmakta olduğu bunun kendilerini endişelendirmekte ve heyecan içince bırakmakta olduğundan bahisle söz konusu kişinin derhal uzaklaştırılmasını talep ediyorlardı.⁵¹

Ağustos 1910 tarihli bir başka dilekçede ise şöyle deniyordu:

“Beyoğlu’ndaki Galavani sokağının namuslu ailelerin oturduğu bir sokak olduğu, sokağın 8 numaralı hanesinin kiraya verilen kişiler tarafından umumhane olarak kullanıldığı ve bu kişilerin mahalleden çıkartılarak sokağın şerefine kurtarılıp huzurun sağlanması talep ediliyordu.⁵²

1914 yılında Galata’daki fuhuş bataklığından son derece rahatsız olan kilise, okul, sinagog ve manastır yöneticileri genelevlerin bu semitten uzaklaştırması için hükümete başvuruyorlardı. Ancak durum ümit verici değildi. Düşük maaş alan polislerin rüşvet karşılığında fuhuşa göz yummaları mücadeleyi zorlaştırıyordu⁵³

Bir başka örnekte ise;

Ocak 1920 tarihinde Kadıköy duvar dibi mahallesi Rıza Paşa mıntıkası, Emniyet Genel Müdürlüğüne oluşturulan bir komisyon tarafından umumhane tahsis edilmişti. Bunun üzerine umumhanelerin bulunduğu mahallenin civarında ikamet eden semt sakinleri önce bu duruma itiraz etmiş, sonuç alınamayınca mahalle sakinleri bu konuyla ilgili peş peşe şikâyet dilekçeleri yazmaya başlamıştır. Çocuklarının ve genç kızlarının önünde, açıkça fuhuş yapıldığından şikâyet ederek Kadıköy Duvar dibi mahallesindeki umumhanelerin kapatılmasını veya başka bir yere taşınmasını istiyorlardı.⁵⁴

Yine Beyoğlu’nda Galavani Sokağında bir umumhane açılması üzerine sokak sakinleri, bu mekânların kaldırılmasını istemesi üzerine, Beyoğlu Polis Müdüriyeti, umumhanelere Şehremaneti’nce bir yer gösterilmesi ve izinsiz umumhane açtırılmamasını talep etmişti⁵⁵.

51 BOA. DH. EUM. THR., 47/36-4.

52 Yetkin, agm., s. 30.

53 Bali, agm., s. 16-17.

54 Yetkin, agm., s. 39.

55 20 Mayıs 1912 tarihli yazı için bk. BOA., DH.EUM.THR., 33/ 41.

Mahalle sakinleri tarafından yazılan bu tür şikâyet dilekçelerinin çok sayıda örnekleri bulunmaktadır. Ancak şikâyette bulunanlar sadece mahalle sakinleri değildi. Bu durum İstanbul'da ikamet eden yabancı uyruklu kimselerin de tepkisini çekiyordu. Fransız konsolosluğu, 1912 yılında Mekteb-i Sultani'nin Tophane'ye inen Yeni Çarşı Sokağındaki umumhanelerin kapatılmasını talep ediyordu. Ahmet İhsan Bey tarafından verilen emir ile bu sokaktaki umumhaneler kapatılmaya başlandı.⁵⁶

Giderek artan şikâyetler karşısında Emniyet Genel Müdürlüğü konuyla ilgili olarak Beyoğlu Emniyetine gönderdiği yazıda, umumhane meselesinin giderek ciddiyet kazandığı, halkın şikâyetlerinde haklı olduğu ifade ediliyordu. Ancak işgal ve mütareke döneminde fuhuş iyice yaygınlaşıyor ve gerek İstanbul hükümeti gerekse emniyet yetkilileri lazım gelen tedbirleri almıyor, alamıyorlardı. Netice itibari ile fuhuşla mücadele konusu Cumhuriyet'e miras bırakılmıştı⁵⁷.

Fahişelerin İslahına Yönelik Alınan Tedbirler

Umumhanelerle başa çıkmakta zorlanan yetkililer, bir yandan da fuhuş bataklığına sürüklenen kadınları bu hayattan kurtaracak tedbirler arıyorlardı. 1909 yılında Zaptiye Nezareti lağvedilerek yerine Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti kurulduğu zaman İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde Asayiş Şubesine bağlı olarak bir de Zabıta-i Ahlakîye birimi ihdas edildi. Amaç fuhuşun önlenmesinden çok hayat kadınlarının vesikaya bağlanması ve vesikalı kadınların bulaşıcı herhangi bir zührevi hastalık taşımalarının engellenmesi, hasta olana kadınların da tedavilerinin tek elden ve devamlı surette yapılmasının sağlanmasıydı.⁵⁸

Bu tedbirler arasında onları işe yerleştirmek istihdam sağlamakta vardı. İstanbul Polis Müdürlüğü'nün bu konuda Emniyet Genel Müdürlüğüne 16 Ağustos 1910 tarihinde gönderdiği bir yazıda, kadınların fuhuşa sürüklenmesinin en önemli sebebinin fakirlik ve geçimlerini temin edebilme endişesi olduğunu ve bazı kadınların askeri dikim evlerinde istihdam edilmeleri halinde fakirlik yüzünden fuhuş yapmak zorunda kalan kadınların namuslu bir hayat sürdürebilecekleri söylenmiştir⁵⁹. Sonuçta 1 Eylül 1910 tarihli Dâhiliye Tezkeresi ile geçim sıkıntısından dolayı fuhuş yoluna sapan kadınların askeri dikimhanelerde çalıştırılmalarına karar verildi⁶⁰.

56 Yetkin, agm., s. 30.

57 Yetkin, agm., s. 32.

58 Yetkin, agm., s. 32-33.

59 BOA. DH. EUM. THR, 48/36-3.

60 BOA., DH.EUM.THR., 48/36.

Emniyet Genel Müdürlüğü İstanbul Polis Müdüriyetinin bu teklifini olumlu karşılamış ve bu kadınların “namuskârane” bir meslek sahibi olmalarının asayişin sağlanabilmesinde faydalı olacağını bildiren bir yazı ile Harbiye Nezareti'ne başvurmuştu.⁶¹ Ancak Harbiye Nezareti'nden gönderilen cevapta istihdam edilen kadınlara her türlü imkân sağlanmasına rağmen bazı kadınların bu işi zaruriyetten ya da fakirlikten değil keyfi olarak yaptıkları ileri sürülmüştür.⁶²

Kadınların fuhuş bataklığına düşmelerini engellemek ve düşenleri kurtarmak amacı güden sivil toplum kuruluşları da vardı. Bunlardan en ünlüsü 1916'da Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan'ın himayeleri altında kurulan “Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi” idi ki derneğin üç şubesi vardı. Cemiyetin maksadını belirleyen nizamnameye göre cemiyetin amacı kadınlara iş bulup “kendilerini namuskârâne temin-i maişete alıştırmak” himaye etmektir. Çalışmak isteyen kadınların başvurmaları için ilan verilince, Cemiyet'e bir buçuk ay içerisinde 14.000'den fazla kadın müracaat etmiştir etmiştir.⁶³

Frengi ve Frengi ile Mücadelede Alınan Tedbirler

Frengi, Osmanlı Devleti'nde ilk kez 1806, 1812, 1828, 1829 Osmanlı-Rus savaşlarından sonra görülmüş 1853-56 Kırım ve 1877-78 Osmanlı-Rus savaşlarından sonra da hızla artarak salgın halini almıştır. Galiçya bölgesinde yaygın olan frengi, cepheden dönen Osmanlı askerleri tarafından Anadolu'ya taşınmıştır. Özellikle Kastamonu vilayeti ve Bolu sancağı, frengi mücadelesi teşkilatı sıhhiyesi nizamnamesini hazırlamış ve yürürlüğe koymuştur.⁶⁴ Bu nizamnamenin halka getirdiği sorumluluk da hastalığın önünün alınabilmesi için oldukça önemlidir. Kastamonu vilayeti veya Bolu sancağı halkından olup da her nerede bulunursa bulunsun evlenmek isteyen erkekler veya kadınlar ellerinde sağlık belgesi bulunduracaklar ve gösterecekler. Belgeler ancak bir yıl geçerli olacak, sağlık belgelerini göstermeyenlere kadınlar tarafından nikâh sözleşmesi için izin verilmeyecek, imamlar ve ruhani memurlar da nikâh sözleşmesi yapamayacaklardır. Frengi ile mücadele için 18 Ekim 1915 tarihinde de “Emraz-ı Zühreviyyenin Men-i Sirayeti” hakkında bir nizamname çıkarılarak yürürlüğe konulmuştur.⁶⁵

61 BOA., DH. EUM. THR., 48/36-4.

62 BOA., DH. EUM. THR., 48/36-2.

63 Yetkin, agm., s. 34.

64 Mehmet Temel, “Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Fuhuş ve Frengi ile Mücadele”, s. 171.

65 Temel, aynı yer.

1919 ve 1920 yıllarında Müslim ve Gayrimüslim olmak üzere toplam 6510 kadın bel soğukluğu frengi ve şankr hastalığından tedavi görmek için Şişli'deki Emraz-ı Zühreviye Hastanesine giriş yapmıştır.⁶⁶

Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi bünyesinde Hıfzusuħha şubesi müdürü Aristidi Beyin başkanlığında oluşturulan frengi mücadele komisyonu da frengi ve bel soğukluğunun tedavisi hakkında sokaklara ilan yaptırılması Türkçe ve diğer dillerde halka konferanslar verilmesi kararını almıştır.⁶⁷

Zührevi hastalıkların artması nedeniyle hasta olanların tedavisi için sadece İstanbul değil Osmanlı Devleti'nin her tarafında acilen gerekli tedbirlerin alınması gerekiyordu. Zira çok sayıda hastanın muzdarip olduğu bu sıkıntıyla ilgili olarak Hükümet ve Belediyenin birlikte önlem alması şarttı⁶⁸.

Frengi ve zührevi hastalıklarına müptela kişilerin tedavisi için hastahanelerde ayrı bir yer ayrılması elzemdi⁶⁹. Bu bağlamda İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi idaresindeki üç yüz yataklı zührevi, elli yataklı polis hastanesi görev başında olup iase ve ihtiyaçları da aynı kurum tarafından sağlanıyordu⁷⁰.

Harbiye ve Dâhiliye Nezaretlerinden yazılan 16 Eylül 1912 tarihli tezkerelerde, efrad-ı askeriye arasında görülmeye başlayan zührevi hastalıklardan dolayı umumhanelerin ve bazı mahallerde yapılan fuhşiyatın yasaklanması isteniyordu⁷¹. Bu bağlamda Zührevi hastalıkları önlemek amacıyla kaleme alınan "İnzibat-ı Sıhhiyye-i Hususiyye" talimatnamesinin yeniden incelenmesi için 29 Haziran 1911 tarihinde Besim Ömer Bey başkanlığında bir komisyon teşkil edilmiş ve çalışmalara başlamıştı⁷².

Bu nedenle askerler arasında sıkça görülmekte olan zührevi hastalıkların yayılmasının önlenmesi için 22 Eylül 1912 tarihinde önemli bir adım atılmış; Galata ve Beyoğlu Umumhaneleri'nin teftiş edilmesi, Üsküdar Karacaahmet Kabristanı civarında meydana gelen rezilane duruma son verilmesi karar altına alınmıştı⁷³.

66 Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, s. 258.

67 Temel, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Fuhuş ve Frengi ile Mücadele", s. 172.

68 BOA, DH.EUM.THR., 63/49.

69 BOA, DH.ID., 55/24.

70 BOA, DH.İ.UM., D. 20/16.

71 BOA, BEO., 306251.

72 BOA, DH.ID., 50-1/55.

73 BOA, DH.ID., D. 46/70.

Alınan tüm tedbirlere rağmen Mersin'de fuhuş yapımları polis tarafından yasaklanarak memleketlerine gönderilmek istenen fahişeler orada kalmalarına izin verilmesini talep etmişlerdi. Ancak Adana Meclis-i Umumisi almış olduğu kararla, yeni açılan umumhanelere ruhsat verilmemesini

Başkent İstanbul, frengi salgınının en fazla hüküm sürdüğü bir şehir olduğundan burada geniş ölçüde tıbbi, polisiye ve hukuki önlemler alınmaya çalışılmıştır. Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyyesi 1914 yılında Dâhiliye Nezareti'ne göndermiş olduğu bir tezkerede İstanbul'da gittikçe artmakta olan frenginin yayılmasının önlenmesi için sıhhi ahlakla ilgili inzibat işlerinin düzenlenmesini ve gelişmiş ülkelerdeki gibi frengi ile mücadelenin inzibati kısmının polise devredilmesi gerektiğini, hastalıkla mücadelede ancak bu şekilde başarılı olunabileceğini bildirmiştir⁷⁴.

Frengi ile mücadelede tıbbi, teknik, idari ve polisiye önlemlerin yanı sıra, halkın bilinçlendirilmesi ve aydınlatılması etkinliklerine de yer verilmiştir. Sağlık Genel Müdürlüğü, halkı aydınlatmak amacıyla yayınladığı bildirimlerde, frenginin insanları zevk, sağlık ve yaşamdan yoksun bırakan ulusal bir afet haline geldiğine, dünya savaşına giren ve girmeyen pek çok ülkede görülmesine rağmen, ülkemiz insanının cahilliği ve sağlığını ihmal etmesi nedeniyle çok fazla yayıldığına dikkat çektikten sonra hastalıktan korunma yöntemleri hakkında bilgiler vermiş, bu hastalığa yakalananların kendilerini hemen tedavi ettirmeleri gerektiğine işaret etmiştir. Sağlık Müzesi'nde, frengiyi tanıtan, resim ve risalelerle korunma yöntemlerini gösteren özel bir daire açılmış, halkın bu müzeyi ziyaret etmesi için gazeteler aracılığı ile duyurular yapılmıştır⁷⁵.

Sağlık Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan Frengi Mücadele Komisyonu da frengi ve bel soğukluğunun tedavisine ilişkin sokaklara ilanlar yapıştirılması, Türkçe ve diğer dillerde halka konferanslar verilmesi kararını almıştır. Yabancı dilde yayımlanan risalelerden de çeviriler yapıılarak Türkçe gazetelerde yayımlanmıştır. Erkek doktorlara muayene ve kontrol olmak istemeyen kadınlar için de acil olarak bayan doktorlar yetiştirilmesi kararlaştırılmıştır. İstanbul'un çeşitli semtlerinde sergiler ve müzeler açılması, sağlık müzesi sayısının artırılması, hatta şehrin mahallelerinde birer hafta sürelerle dolaşacak seyyar müzeler kurulması da alınan önlemler arasındaydı⁷⁶.

74 Temel, agm., s. 173.

75 Temel, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Fuhuş ve Frengi ile Mücadele", s. 173-174.

76 Temel, agm., s. 174.

Frengi hastaları ve frengiden şüphesi olanlar için Üsküdar Mirahor Belediye Dispanseri'nde, Haseki Nisa Hastahanesi'nde, Cerrahpaşa Hastahanesi polikliniklerinde, Şişli Zührevi Hastalıklar Hastahanesi'nde ücretsiz muayene ve tedavi imkânları sağlanmış, Yıldız Askeri Hastahanesi ile Beşiktaş'taki Gaziosmanpaşa Mekteb-i Sultanisi de Zührevi Hastalıklar Hastahanesi'ne dönüştürülmüştür. Frengi ile mücadeleden en iyi sonucun alınabilmesi için parasal kaynaklara da önem verilmiş, bütçedeki ödeneklerin artırılmasının yanı sıra tiyatro gelirlerinin beşte biri de bu çalışmalara ayrılmıştır. Halka ayrıca frengi tedavisi için dispanserlere başvurulara her türlü kolaylığın gösterileceği frengi tedavisinde kullanılan ilaçların parasız verileceği duyurulmuştur⁷⁷.

Sağlık Genel Müdürlüğü'nün halkın frengiden korunma çarelerini bilmesi ve uygulanması, hastalığa yakalananların da kendilerini derhal tedavi ettirmeleri gerektiğine değinilen bildirisinde, bu öldürücü hastalığın birçok insana bulaşmasının ancak bunlar yapıldıktan sonra önlenebileceği bildirilmiştir. Ayrıca çok sayıda uzman doktor yetiştirilmelidir. Yetiştirilen doktorlar belli bir süre yalnızca frengi hastalığı ile meşgul olmalıdır.⁷⁸

Fuhuş ile Bulaşan Zührevi Hastalıklar

Zührevi hastalıklar, enfeksiyona neden olan mikropların vücuda girmesiyle nükseden ve cinsel temas ile bulaşan hastalıkların genel adıdır. Bunlar; frengi, bel soğukluğu ve şankrdir⁷⁹.

a. Şankr

Şankr hastalığı frengi hastalığının devamı olarak görülür. Cinsel temastan sonra görülen frengi hastalığının tedavi edilmemesinden sonra oluşan frenginin birinci safhası olarak görülür. Genellikle genital organlarda olmak üzere, enfekte olan bölgede ağrılı yüzeysel ülserlerin oluşmasına neden olur. Cinsel organ ve dudaklarda sivilce olarak belirtisi görülür. Tedavi edilmezse daha üst safhalara da ilerleyebilir.

77 Temel, agm., s. 174.

78 Temel, *İşgal Yılarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, s. 258.

b. Bel Soğukluğu (Harik'ul-bevl)⁸⁰

Bu hastalık ahlaki bozukluk ve nefse hâkim olamamaktan çoğalıp, kadınlarla cinsel temastan hastalık artmaktadır. Bu hastalık idrar yollarından belden geldiğinden ve anormal bir durum olduğundan ve belde bir yanma olmasından dolayı Arapçada “harkat-ül-bevl” yani idrar yanması denmiştir. Bu hastalık Doktor “Nayser” tarafından keşf olunmuştur. Bu hastalık kadından erkeğe ve erkekten kadına geçer.⁸¹

1917–1920 yılları arasında yakalandıkları bel soğukluğu, frengi ve şankr hastalıkları nedeniyle Şişli Emraz-ı Zühreviye hastanesine tedavi için getirilen toplam 11.863 kadının 5106'sı Hristiyan, 6757'si Müslüman'dır.

Sonuç

Osmanlı Devleti neredeyse sürekli savaş halinde olmasından dolayı halk ekonomik açıdan çok sıkıntı çekmiştir. Bu sıkıntılardan etkilenenlerin çoğunluğunu, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar oluşturmuştur. Erkeklerinin savaşlarda ölmesi dolayısıyla sahipsiz kalan ve büyük geçim sıkıntısı çeken birçok kadın fuhuş batağına saplanmıştır. Halk ise artan fuhuş karşısında devamlı şikâyetten geri durmamıştır. Osmanlı Hükümeti pek çok tedbir almakla kalmayıp ceza kanununa göre çeşitli cezalarla insanları fuhuştan men etmeye çalışmıştır. Fuhuş ve beraberinde artan zührevi hastalıklar sonucunda alınan cezai tedbirlerden biri de fuhuş yapanların bir başka vilayete sürgün edilmesi olmuştur.

II. Meşrutiyet döneminde devlet, artan şikâyetler karşısında, kadınları sürüklendikleri bu bataklıktan kurtarmak için bir takım sosyal politikalar geliştirilmeye çalışılmışsa da çok da başarılı olunamadığı aşıkardır. Sonuçta 18 Ekim 1915 tarihinde “Emraz-ı Zühreviyenin Men'i Sirayeti Hakkında Nizamname” adıyla bir yasal düzenleme getirilmiştir. Ancak bu düzenlemeden maksat, fuhuşla mücadele etmek olsa da fuhuş kontrol altına alacak tedbirler alınmıştır.

Sonuç itibariyle fuhuş, devletin aldığı tüm tedbirlere rağmen varlığını sürdürmüştür. II. Meşrutiyet döneminde savaşların yarattığı tahribat, ekonomik sıkıntılar fuhuşun ciddi bir toplumsal sorun haline gelmesine neden olmuştur. Bu dönemde fuhuşun kontrolü için alınan tedbirlerin yanı sıra genelevlerde

⁸⁰ İdrar yanması.

⁸¹ Mustafa Çuvaldız, *Anadolu'nun İlk Tıp Gazetelerinden Hekim*, Trabzon Tabip Odası Yayını, Trabzon 2007, s. 129.

alışan hayat kadınlarının tedavisi, rehabilitasyonu ve topluma kazandırılmaları konusunda yapılan çalışmalar kayda değerdir.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde fuhuşla mücadelede beklenen başarı elde edilemediğinden, kontrolsüz fuhuş yüzünden yayılan zührevi hastalıklar yüzünden yüz binlerce kişi sakat kalmış veya adeta yaşamdan kopmuştur. Olağanüstü zamanlarda kolayca treyebilen fırsatçılar Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında zührevi hastalıkların tedavisinde kullanılan Neoselvasan veya 606 diye tabir edilen yaşamsal ilaçları bile karaborsaya dşrebilmişlerdir. Nihayet Hkmetlere düşen görev toplumun genel ahlakını ve sağlığını bozabilecek olağanüstü gelişmelere karşı hazırlıklı olmaktır. Dolayısıyla ders alınmadığı sürece de tarih tekerrür etmeye devam edecektir.

Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, BEO., 306251 (Bâb-ı Âli Evrak Odası Belgeleri).

BOA, DH.EUM.ADL., 48/9 (Takibat-ı Adliye Kalemî Belgeleri).

BOA, DH.EUM.ADL, 48/9.

BOA, DH.EUM. ADL, 20/16 (Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kısım-ı Adli Kalemî).

BOA, DH. EUM. THR., 47/36-4. (Tahrirat Kalemî Belgeleri).

BOA, DH.EUM.THR., 33/41.

BOA, DH. EUM. THR., 48/36-3.

BOA, DH.EUM.THR., 48/36.

BOA, DH. EUM. THR., 48/36-4.

BOA, DH. EUM. THR., 48/36-2.

BOA, DH.EUM.THR., 63/49.

BOA, DH.EUM.THR., 58/48.

BOA, DH.EUM.THR., 99/18.

BOA, DH.İD., 55/24 (Dahiliye Nezareti İdari Kısım Evrakı).

BOA, DH.İD., 50-1/55.

BOA, DH.İD., 46/70.

BOA, DH.İ.UM., 20/16.

BOA, DH. KMS. , 60-2/4 (Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti Belgeleri).

BOA, DH. KMS. , 602/4.

BOA, DH. MKT., 831/45. (Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti Belgeleri).

BOA, DH.UMVM.,124/79 (Umûr-ı Mahalliye-i Vilayât Müdüriyeti Belgeleri).

BOA, DH.UMVM., 124/79 (Umur-ı Mahalliye-i Vilayet Müdüriyeti Belgeleri).

BOA, ZB., 62/1 (Zabtiye Nezâreti Belgeleri).

BOA, ZB., 603/84.

Eserler

Acar, İsmail, “Osmanlı Kanunnameleri ve İslam Ceza Hukuku”, *D. E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. XIII-XIV, İzmir 2001.

Yetkin, Aydın, “II. Meşrutiyet Döneminde Toplumsal Ahlak Bunalım: Fuhuş Meselesi”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırma Dergisi*, S. 6, 2011.

Bali, Rifat N., “Yirminci Yüzyılın Başlarında İstanbul’un Fuhuş Âleminde Yahudilerin Yeri”, <http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/mahrem3.pdf> erişim tarihi: 27.07. 2011.

Dingeç, Emine, “Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları”, *History Studies*, vol. 2/1, (2010)

Engin, Vahdettin, “Genelevden Korkma Fuhuşun Gizlisinden Kork”, *History Studies*, Vol. 2/1, 2010.

Çuvaldız, Mustafa, *Anadolu’nun İlk Tıp Gazetelerinden Hekim*, Trabzon Tabip Odası Yayını, Trabzon 2007.

Köse, Osman, “XVIII. Yüzyıl Sonları Rus ve Avusturya Savaşları Esnasında Osmanlı Devletinde Bir Uygulama: İstanbul’da İçki ve Fuhuş Yasağı”, Sakarya Üniversitesi, 2007.

Temel, Mehmet, *İşgal Yıllarında İstanbul’un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı. Yayınları, Ankara 1998.

Temel, Mehmet, “Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Fuhuş ve Frengi ile Mücadele, *Türkler Ansiklopedisi*”, C 14, Yeni Türkiye Yayınları.